

El setge i assalt de Madina Mayurqa, amb el campament de Jaume I a la dreta, segons una pintura mural que es conserva al MNAC.

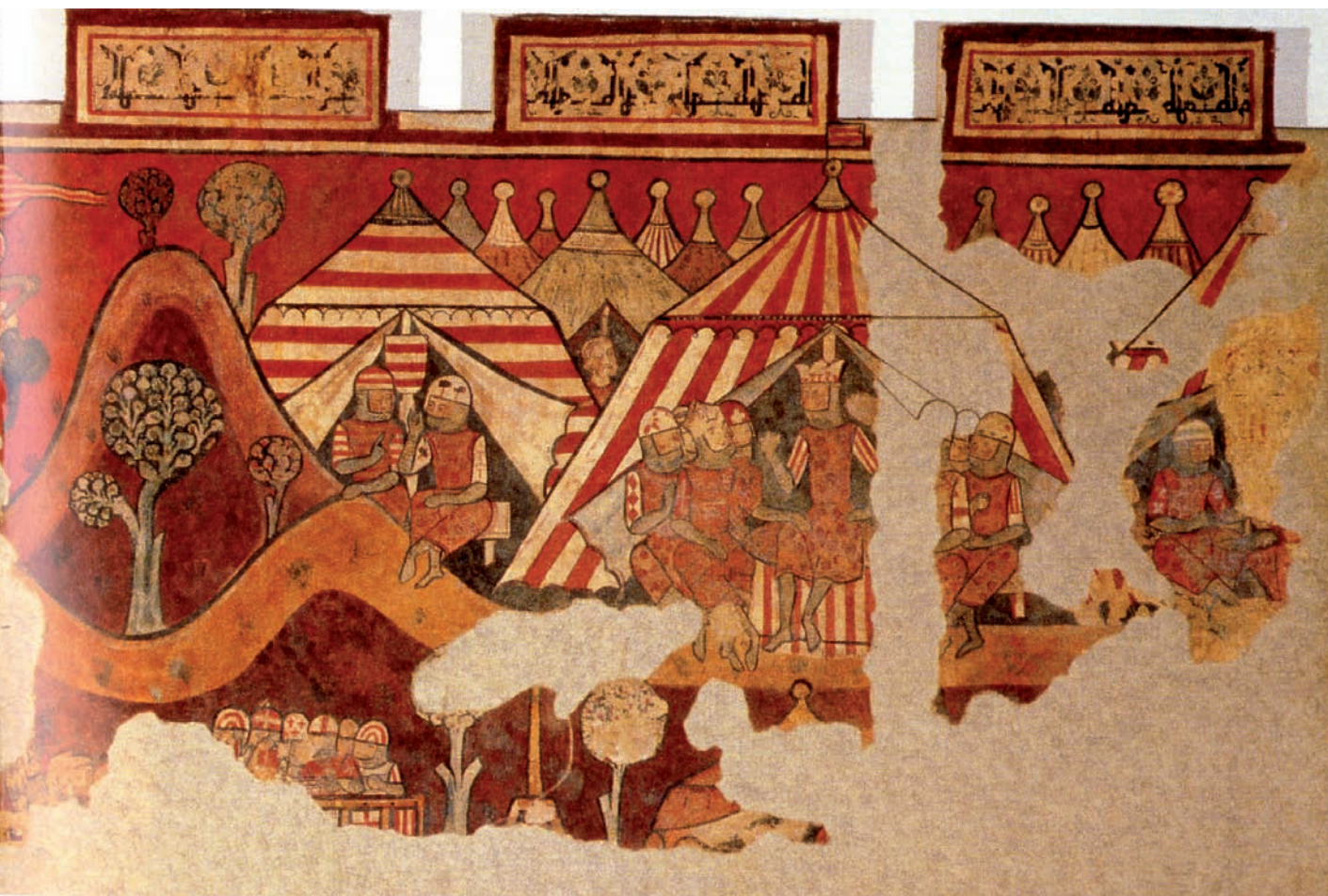
Manuscrit del primer origen

“Aquesta és la relació dels fets de Mayurqa i la seva presa pels rum, des del moment en què els rum iniciaren l’empresa amb el desig de capturar-la fins que destruïren la seva realitat. S’apoderaren de la terra i esclavitzaren els seus habitants, expulsaren la fe del seu cor i hi afuaren llurs corbs per apoderar-se de les seves riqueses.” Aquestes són les paraules amb què arrenca la crònica àrab de la conquesta de Mallorca per part dels rum, nom amb què els musulmans anomenaven als seus enemics cristians peninsulars. Es tracta d’una altra visió de la conquesta del 1229, la primera gran victòria de Jaume I o, més ben dit, de “Haymi, rei dels cristians de Qataluniyya i Aragon”, i una versió contraposada a la que aquest va deixar escrita al seu *Llibre dels fets*. És, doncs, la crònica

Quan tothom el considerava perdut, un professor algerià va trobar un manuscrit en àrab que complementarà la visió que els historiadors tenen sobre la conquesta de Mallorca. La Universitat de les Illes Balears acaba d’editar-ne la versió en català.

d’una conquesta explicada des del punt de vista dels perdedors, dels conquerits: els musulmans mallorquins que havien viscut a l’illa des del segle X. Qui relata aquests fets, el cronista, és el valencià Ibn ‘Amira Al-Mahzumi, que nasqué a Yazira Suqar, l’actual Alzira, i que fou un dels literats més populars i reconeguts en el món musulmà de la seva època.

Aquest manuscrit àrab, que porta per títol *Kitab Ta’Rih Mayurqa* —és a dir, *Llibre de la Història de Mallorca*— fou escrit al segle XIII i, un cop recuperat, editat a Algèria l’any 2007. Recentment, ha estat publicat per la Universitat de les Illes Balears, amb una traducció al català feta per Nicolau Roser i per l’eminent historiador mallorquí Gui-

Ilem Rosselló. A més, aquest darrer, un dels millors experts en la història de l'islam a Mallorca, ha elaborat una introducció que permet de situar l'obra d'Ibn 'Amira, i també de copsar la gran importància que ha tingut la troballa d'aquest manuscrit per al coneixement de la conquesta catalana de Mallorca. Segons Rosselló, la troballa del relat d'Ibn 'Amira ja és, per si sola, una gran novetat: "Una de les coses més importants que ofereix el manuscrit és la igualtat temàtica amb tot allò que expliquen Jaume I i Bernat Desclot a les seves cròniques; és a dir, els fets que expliquen es repeteixen, però amb una interpretació diferent", precisa Rosselló. És per aquesta raó que, segons el seu parer, el manuscrit contribueix a donar molta més credibilitat a la versió de la conquesta que consta en aquestes dues grans cròniques catalanes, fins ara les principals fonts medievals que han pogut utilitzar els historiadors. A partir d'ara, el *Kitab Ta'rih Mayurqa* oferirà als estudiosos una altra versió de la

Cinquanta anys d'espera

Ara fa dos anys, Guillem Rosselló va rebre una notícia que el va estremir. "Em va entrar tremolor", diu. No era gens estrany: una antiga professora li acabava de dir que a Algèria havien editat el *Kitab Ta'rih Mayurqa*, el manuscrit de la crònica àrab de la conquesta de Mallorca, del qual Rosselló havia sentit parlar l'any 1955, però que els estudiosos de l'islam consideraven perdut. L'editor del manuscrit és Muhammad Ben Ma'mar, professor de la Universitat d'Orà, que el va trobar en un arxiu privat a Tinduf, a Algèria. De fet, el llibre publicat ara per la Universitat de les Illes Balears inclou també un estudi introductor molt complet, elaborat per aquest professor, sobre el manuscrit i l'autor, Ibn 'Amira. Aquest va néixer a Alzira l'any 1186, el 582 del còmput islàmic, quan aquesta ciutat valenciana formava part d'Al-Andalus. Amb la caiguda de Balansiyya (València) a mans de Jaume I el 1238, Ibn 'Amira es va refugiar als territoris del nord d'Àfrica, entre les actuals Algèria i Tunis. Ma'mar creu que fou en aquesta època que Ibn 'Amira va escriure el *Kitab Ta'rih Mayurqa*, tot i que sembla que va partir d'un altre testimoni, ja que no és segur que visqués a Mallorca en temps de la conquesta catalana. De fet, tot i portar el títol de *Llibre de la Història de Mallorca*, el manuscrit només abasta el període del 1209 al 1230. Ibn 'Amira fou un gran escriptor, amb una obra literària molt extensa, que inclou diferents terrenys, com la història, la filosofia o la medicina. Segons Guillem Rosselló, el manuscrit de la conquesta de Mallorca és un text escrit en un àrab antic molt complex, amb prosa rimada, cosa que li atorga una bellesa extraordinària.

conquesta, amb alguns detalls que el rei Jaume I no havia explicat a la seva crònica.

Veles a l'horitzó. “Fins a vosaltres han arribat els rum. Vet aquí que aquests són els ocells de les seves naus que voltegen sobre la costa, i no veng amb el cor atemorit, puix he comptat fins a quaranta veles.” Amb aquestes paraules, pronunciades tot just després de despullar-se, com era costum en el món musulmà antic quan calia donar una notícia important i urgent, un genet irrompia davant el valí, el governador de Medina Mayurqa, per informar-lo que havia albirat la flota enemiga. Era el 15 de sawwal de l'any 626, el 7 de setembre del 1229, en el calendari cristià. A partir d'aleshores, gairebé de la mateixa manera com ho va fer el rei Jaume I, la crònica àrab narra els moviments de l'exèrcit català i els fets més destacats, com el desembarcament a Santa Ponça, la batalla de Portopí, la mort dels senyors de Montcada o bé el setge de la ciutat. Això no obstant, la crònica àrab permet de saber alguns aspectes que Jaume I no va explicar, com ara la greu divisió interna que es vivia a l'illa des de feia temps, i també la incompetència del valí, que no va seguir cap dels consells que els seus assessors li donaren per fer front a l'amenaça. És per aquesta raó que el comportament del valí, a parer de l'historiador Guillem Rosselló, va ser molt més decisiu en la conquesta que no pas l'efectivitat de l'exèrcit català. “Fins i tot, quan va arribar l'hivern, Jaume I es va adonar que si no aconseguia doblegar el setge de la ciutat ràpidament no podria conquerir l'illa. Assetjar una ciutat emmurallada com Mayurqa no era una cosa fàcil, perquè els murs eren molt ben construïts i, com que encara no es feia servir pólvora, s'havien d'enderrocar a pedrades”, diu aquest expert arabista.

A banda d'això, com es desprèn de la crònica àrab, els mallorquins estaven al corrent dels preparatius que els catalans portaven a terme al port de Salou per adreçar-se cap a Mallorca. Encara més, el manuscrit parla també d'un seguit de captures de vaixells catalans, els mesos previs a la campanya militar, cosa que es pot interpretar com una provocació que va fer que Jaume I és decidís a llançar-se a la conquesta. “La qüestió de la provocació és una cosa que encara cal estudiar

Un nou llibre sobre l'exèrcit de Jaume I

La publicació de la crònica àrab de la conquesta de Mallorca s'ha escaigut amb l'aparició d'un nou llibre sobre els exèrcits de Catalunya, el darrer d'una llarga sèrie elaborada per Francesc Xavier Hernández i Francesc Riart, amb la col·laboració, aquesta vegada, de Xavier Rubio. Es tracta de l'obra titulada *Els exèrcits de Jaume I* (Editorial Dux), en què aquests autors fan una descripció molt detallada, amb il·lustracions molt acurades, de la composició de l'exèrcit del rei conqueridor, tant pel que fa a la vestimenta com a l'armament i les tàctiques de guerra. Com a curiositat, val a dir que, tot i que els autors no han utilitzat la crònica àrab com a font i sí, en canvi, les cròniques medievals catalanes, al manuscrit àrab hi ha moltes coincidències amb aquesta obra sobre l'armament que Jaume I va fer servir per conquerir Mallorca.

en profunditat. Potser només és una anècdota. Ara bé, la realitat de la pirateria és fonamental per a entendre la conquesta. En una època en què el comerç català començava a expandir-se, de segur que hi havia hagut més captures de vaixells catalans”, explica Rosselló.

Aus rapinyaires. Un altre dels aspectes curiosos de la crònica àrab de la conquesta de Mallorca, segons Rosselló, és que no presenta del tot malament el rei Jaume. “Això sorprèn, perquè el rei no es va portar gens bé amb els musulmans: els va prometre coses que després no va complir. La crònica

presenta els catalans com a assassins, aus rapinyaires i animals ferotges, però no utilitza el qualificatiu de tirà per al rei Jaume, que era un dels pitjors menyspreus en el món musulmà i que sí que utilitzen els textos àrabs antics quan parlen del Cid”, explica aquest historiador. Sigui com vulgui, el *Kitab Ta'rih Mayruqa* narra amb tot detall la carnisseria que van cometre els catalans quan finalment, el desembre del 1229, van reeixir a traspasar les murades de Medina Mayurqa: “Els cavalls al galop o, millor dit, els torrents devastadors, camparen per la ciutat i anorrearen així tota aquella bellesa en gràcia i favors. Clavaren l'espasa tant als combatents com als qui no lluitaven”, diu. Segons el manuscrit, el nombre de morts va arribar a 24.000, “que foren morts com si la seva sang fos una sola, espoltrits, esquinçats i xapats”. Per acabar-ho d'adobar, el valí tampoc no es va escapar de la matança; va morir torturat després d'haver presenciat com els catalans degollaven un dels seus fills, de setze anys, per obligar-lo a confessar on havia amagat els seus tresors. En aquest punt, el manuscrit revela també una cosa que el rei Jaume no diu a la seva crònica i que contribueix ja a forjar la seva fama de femeller, quan no tenia gaire més de vint anys. “El rei dels rum [...] escollí entre les filles del valí qui va voler.” Pel que fa als supervivents, van ser esclavitzats i venuts al “mercat de la ignomínia”. Tal com diu la crònica àrab, “foren reunits els presoners i la terra s'omplí amb tots ells”.

Per tot plegat, Guillem Rosselló, doctor en història antiga i en filologia semítica, que fou director del Museu de Mallorca durant gairebé quaranta anys, confia que l'edició de la crònica àrab de la conquesta de Mallorca, una peça única, contribueixi a divulgar o reinterpretar alguns aspectes poc coneguts de la vida de Jaume I. “Una de les aportacions principals del manuscrit pot ser la de donar pistes del perquè Jaume actua de manera despetjada a Mallorca i, en canvi, conquereix València a través del pacte. Són situacions diferents, però el manuscrit pot donar elements per a entendre per què no actua de la mateixa manera”, assenyala Rosselló.

Xevi Camprubi